

STEPENIŠTE

Škripe slepe šaluzine. Cvile vrata na vatrometini.
Stepenište.

»Najtužnije, najodvratnije, najtragičnije mesto...

Pa zar mi, bože, ne završavamo isto ovako — jedan po jedan.
Kao ovo stepenište. Trulo, najtužnije, najtragičnije mesto ovoga sveta.
— Stepenište...«

Tako je govorio Efraim Isakovič. Pametan čovek. Najpametniji čovek u ovoj kući. Jedne noći pljuvao je na to stepenište. Jedan po jedan stepenik. A stepenica je bilo mnogo. Usta su mu se sušila. I grlo. Posle je nosio jedan plavi lonac sa vodom. Pio je i pljuvao. »U njima je prokletstvo! Zar treba i ja ovde da završim? U ovoj smrdljivoj pećini? Treba pljuvati na njih, prijatelju moj, Samuele. Pljuvati! To bar zavarava. Olakšava naš položaj. Pljunite i vi, Samuele. Šta čekate? No, hajde, pljunite!«

Nisam mogao. Efraim mi je nudio lonac sa vodom. Ništa nisam rekao. Stajao je na vrhu stepenica. Čupav. U olinjalnoj bundi. Izašao sam. Padao je sneg. »Pljunite«, — molio je za mnog. »Morate pljunuti na ovo mesto prokletstva!« Bio je očajno sâm na vrhu drvenih stepenica. Izašao sam. Ovamo do mene, na ulicu, stizalo je tandrkanje lonca o stepenice.

Ova kuća ostavljena je milosti i nemilosti vremena, vetrova. Psima da mokre sa naročitim zadovoljstvom na njene zidove. Sasvim je zaturena u zapečku ulice. Za prolaznike nezanimljiva.

Prava čamotinja. Talas života, činilo se, ne zapljuskuje je nikako. Tavorila je ona u svojoj truleži iznutra i spolja. Smradom podklobučenog maltera mokrih zidova iznutra i spolja. Zbog svega toga, eto, izgleda kao da svaki dan očekuje svoj sudnji čas.

Zaluzine škripe. Slepe. Na vetrometini vrata cvile: čestiti bože! Milošću svojom jedino me ti možeš izbaviti ove opake zemlje. Svevišnji, nek moj prah ode u nebo. Odozgo, kao sneg, tiho da se spuštaju moji crvotočni temelji na umornu koru ovoga sveta. O čestiti bože, podari mi već jednom srećni mir...

»Pljujem!« — više sa vrha stepeništa Efraim Isakovič.

Dole, na drugom stepeniku ima nekoliko rupa.

Jedan gestapovac je za vreme okupacije pucao na jednog studenta, Jevrejina, koji je bežao ovim stepeništem. Mislio je da ova kuća ima tavan i da će se tu moći skloniti dok ne prođe racija. Nije stigao do tavana.

U ovoj proklesoj kući nije ni bilo tavana.

Deseti stepenik okrnut je na ivici.

Kada smo teča Maksima mrtvog nosili dole, iznenada je pukla drška na nosilima. Metalne nožice tresnuše o stepenik, odvalivši deo ivice. Teča Maksim, onako debeo, težak, opušten, ispao je. Telo se kotrljalo stepenicama uz grozan vrisak tetka Magdalene Gombak, koja je odmah zatim pala onesvešćena na prag stana. Službenik pogrebnog zavoda bio je najsnalažljiviji. Izvinio se. Rekao je: »Gospodo, moraćemo najzad upotrebiti nova nosila. Ova su, na žalost, očigledno, trula, gospodo«.

Kao more. Talasi vremena češali su ovu kuću. I tragove na stepeništu. Tragovi predašnjih zbivanja apsolutno neuništivi.

Čujem ponovo. Žaluzine. One u prizemlju, sa dvorišne strane. Prozori Efraima Isakoviča, ruskog emigranta, bivšeg bogataša.

Efraim Isakovič imaše jednom raskošan letnjikovac u nekoj guberniji nedaleko od Petrovgrada. I divan park u francuskom klasičnom stilu. Dešavalo se, često, Efraim Isakovič je sanjao svoj park i iz noći u noć šetao je parkom. Svetlo. Beskrajnog svetla bilo je tu. Sa horizonta je doletalo poput bele lepršave pene iz dubokog plavetnila neba. Prosta i prastara sreća. Leteo je iznad staza, fontana. Staze nisu imale kraja. Prolazile su kroz neki poseban otvor na zidu u pozadini dvorišta. Preko prevrnutih kanti za smeće, iz kojih su pacovi pomahnitalo fricali, penjale su se te staze blagim usponom i nestajale bi negde u svetlom oblaku. Sanjao bi proleće Efraim Isakovič. U parku je uvek bilo proleće. A onda, na kraju staze, video je sebe u svećanoj odori, istoj onoj svećanoj odori u kojoj je jednom, preko Nevskog Prospekta, pre pola veka, u kočijama projurio, nehajno...

Ulazna vrata cvile. Hodnikom vetar hara. Unosi sneg i jutro. Onda se on, kao duh, pojavljuje na vratima u bundi, otrcanoj, raščupanoj. Čujem njegov štap. Odjekuje hodnikom. Njegova brada, duga, požutela od duvana, pravi na zidu senku neke zlokobne ptičurine. U ruci mu drhti plavi lonac.

*

Tetka Magdalena Gombak. Dugi jesenji dani, pa sada i ovi zimski, isisaše i ono malo krvi što joj je preostalo. Sasvim otvoreno je već govorila o planovima za onaj svet.

Suškala je nešto po sobi poput zatvorskog miša. Smežurana, potonula sva u svoje kosti, sitne, vukla je za sobom miris petroleu-

ma kojim je pred spavanje mazala noge da bi ublažila reumatične bolove.

Cela soba bazdi na gas. Provetravanje je potpuno beskorisno. Taj vonj, izgleda, zavukao se i u najmanju pukotinu onog bidermajerskog nameštaja. Začaurio se negde između prašnjavih, pozlaćenih voluta na baroknim ramovima sa slikama brojnih predaka. Svaka stvar mirisala je na gas. Pa i hleb koji je tog jutra postavila na stol. Ona je bila potpuno otupila na taj vonj. Posle jela uvek bih svratio dole, do Efraima Isakovića, da kod njega isperem dušu od vonja gasa. On je već znao da ću ja negde oko devet časova izjutra, pošto bih nekako zbrzao doručak, ili oko pola jedanaest uveče, posle večere, zakucati na njegova vrata. To je Efraimu činilo osobitu čast.

Stare novine. To je njen hobi. Skupljala ih je godinama u jedan veliki sanduk okovan bronzanim zmijskim. U dugim zimskim mesecima, prepuštena samoj sebi, čeprka po njima. Tako ubija vreme. Pokušava da zaboravi na svoju večnu žalost udovice. Teča Maksim, bivši savetnik bana i inspektor u Ministarstvu pravde, umro je pre deset i po godina od apopleksije pankreasa. Teča Maksim je bio divan čovek. Stari ratnik. Na desnoj nozi nosio je ožiljak od šrapnela zadobijenog negde na galicijskom ratištu. Onda ga prebaciše u Srbiju u sastavu trećeg austrijskog pešadijskog puka. Jedne maglovite, poznonovembarske noći, pade komanda da u zasedi sačekaja jednu srpsku komoru. Iskoristivši maglu i noć, jedan pogodan trenutak bio je dovoljan, on se neopaženo izvukao i pošao Srbima u susret. Kasnije se istakao u mnogim okršajima. Izgubio je nogu prilikom povlačenja preko Albanije. Odlikovaše ga Karađorđevom zvezdom sa mačevima.

Kada je pre deset i po godina umro, sahranili smo ga negde na kraju groblja.

Sedela je u fotelji do prozora. Držala je u ruci srebrni lornjon, izgubljena u gomili starih novina. Na moj pozdrav nije odgovorila. Ni njene pepeljaste oči, sitne, na izgled sasvim mirne, nije podigla da me vidi gde stojim na pragu, bezvoljan, sa nekakvom reči sapeptom u grlu; šta me se tiče šta će biti s tobom, matora, reumatična, beznadežna budalo, već poodavno osuđena životom da truneš u sopstvenim kostima!

Dobro sam znao o čemu razmišlja dok tobože čita. Bila je ljuta. No u krajnjem slučaju, to me nije baš mnogo zanimalo. Od svega beše najznačajnije to — što joj videh ruke. Jutros više drhte. A to je upravo unosilo u mene misao punu olakšanja, nade. U kucavicama čas sudnji već oglašava svoje otkucavanje. Penje se. Već poigrava krilcima tamnog leptira u zglobovima prstiju, tankih, prozirnih ruku. Penje se. . .

Ah, koliko godina iščekivanja, Samuele! Koliko godina čekaš. Sada je sve tu, veoma blizu.

Uostalom, šta je njoj još uopšte i preostalo od života, zar ne, Samuele?

— Koji je to već danas dan, Samuele? — pita ona slabim glasom.

— Peti — kažem hladnokrvno. — Peti. Pa šta onda? Da sam kojim slučajem ostao još jedan, bio bi šesti... sasvim razumljivo.

Klimala je glavom pomirena sa mojom neizbežnom hladnoćom.

— Sat je stao... još pre pet dana, Samuele. Nisam imala snage ni da ga navijem.

— Jutro je. Devet je časova — rekoš hladnim glasom.

Ona ispusti lornjon. Klatio se na lančiću kao osušena grančica. U sobi je bilo hladno. Napolju zimsko jutro ljuto se tegli. Susnežica.

— Varvarine — reče ona. — Ta s kojom se vucaraš već pet dana ordinarna je flundra! A ja ovde bespomoćna. Samujem, Samuele. Da je Maksim živ... eh. Ti se ne bi tako divljački, nezahvalno ponašao — govorila je pokušavajući da joj glas bude strog, oštar. Kao nekada. Ja sam se smejučio. Mislio sam o tom njenom glasu. Nikad više kao pre, tetka Magdalena. Nikada, pa bog!

... — imala bih zaštitu. Ljudi su nekada imali više stida. Ponosa!

Govorila je da su joj mladići u njenoj mladosti, podoknice pod prozorima pevali. Bili su to doktori, pravnici, bogati trgovci — ugledni građani, u svakom slučaju. Ali ona sebi nije dozvolila ni na prozor da pogleda, dok je ulica u kasnim noćnim satima uzdisala u prelivima slatkorečivih serenada.

Postepeno je gubila glas. Činilo se da joj ponestaje snage. Hrabrosti. Jer, odjednom je spustila glavu i zatvorila oči. Znam. Bila je to grozna predstava o meni u njenoj svesti; kako pet noći provodim u postelji stežući u zagrljaju jednu »bestidnicu«. Plašila se tetka Magdalena Gombak da će videti izraz nipodaštavanja, ironije na mome licu. Pusti strah Magdalene Gombak! Te njene sitne oči. Izgubljene. Rezale su nekada svojom oštrinom. Palile poput ognja. Te oči što su nekad bile odraz oholosti, samouverenosti, narcisoidnosti, hladnoće, severnjačke krutosti, zure sada ukočeno, mutno, svesne svog sloma, kroz blatnjava prozorska okna, utapajući se u sivilo olovnog jutra. Mir u ovoj prostranoj, ledenoj sobi deluje lažno. Ona sedi nepomično u otrcanoj plišanoj fotelji, udavljena senkama bidermajerske starudije kao mumificirani čuvar bezvrednih relikvija. Kraj nogu joj gomila starih novina, krhkih, požutelih. Srebrni lornjon u ruci deformisanoj od reumatizma počiva u njenom krilu težinom premorene simbolike sjaja svih onih pompi i salona, balskih toaleta i Štrausovih valcera, čiji su zvuci zanosno ispunjavali i najmanju pukotinu u pozlaćenim, prašnjavim volutama pseudobaroknih dvorana.

Slika teča-Maksima. Velika. U dnu sobe. Jedva primetno, ona okrete glavu ka teča-Maksimu. I on se pomakao u svojoj inspektor-skoj fotelji. Njegove oči, prisutne inače u svakom uglu sobe, skrenuše nešto ustranu, ka otvorenom prozoru. Otuda do njega stiže nekakav tenebristički dašak svetla. U njemu se nazire impozantna ženska figura u dugoj, beloj haljini.

Magdalena Gombak je uvek govorila: »Ono tamo, to sam ja neposredno po našem venčanju...«

Gledala je tu sliku. Nestajala je u njoj. Ta duga, bela haljina samo je gorko i oporo isticala vitko telo mlade žene kojoj su u bezbrojnim noćima, praskozorjima, ranjena momačka srca darivala setne zvuke svojih mandolina, a koja sada iščezava sasušeno, samleveno težinom njenih osam i po decenija.

Spustila je pogled. Šušnu na njoj crna svila. Kao da je pala zavesa i tako se završila još jedna od bezbrojnih repriza u nekom starinskom teatru.

Kroz zatvorena vrata od sobe čuje se lupa na stepeništu. Zvuk metala resko putuje hodnikom. Plavi lonac — opet radi — pomislih. I bi tako. Efraim Isakovič daje sebi oduška.

— Uvek sam se trudila da ti zamenim majku — reče Magdalena Gombak sa suvišnom patetikom. Nakašlja se. Ona me ispitiivački pogleda kroz lornjon. Nakašljah se još jače, uinat. Pridoh prozoru i ne nakašljah se više.

— Želela sam da me tako zoveš, Samuele. Kada smo te Maksim i ja doveli ovamo, tvoje prve reči bile su »tетка«. Rešili smo tako da ostane. Ja sam želela da ti promenimo ime, da se ne zoveš Samuel, ali Maksim nije pristao. Rekao je da je potrebno da ti zadržiš svoje ime, ime koje je nađeno u pismu ostavljenom u tvojim pelenama. Imao si pet godina kada smo te doveli — ona se osmehnu.

Tu pripovest čuo sam nebrojeno mnogo puta, do đavola. Ipak, strpljivo sam slušao. Savest, mišljah tako, savest počinje da ti se buđi, Samuele. Treba i za nju, jadnicu, nešto učiniti. Zaista. Bejah začuđujuće strpljiv.

Prigušen zvon crkve dopire do nas. Katedrala se pravi važna. Magdalena začuta na trenutak. Sklopila je ruke. Molila se pred kopijom slike »Madona Benua«. Vetar je napolju namah odnosio nekuća taj zvon. Onda bi se ponovo pojavio sa uvek onim istim jêkom, što me nezadrživom snagom odvlači unazad više od četvrt veka. Nikada nije bilo moguće opirati se tome. To je tada, i uvek tako, napolazilo, kao more, kao pobesnelo more. Rekapitulacija mog početka. Otada počinje merenje mog vremena. Nikuda se nije moglo pobeći. I nikuda se više ne može. Crkava svuda ima. Sve crkve imaju zvana. Svuda na svetu ta zvana zvone.

Sve crkve na svetu imaju stepenište, ono što vodi ka pevnicama. Tamo gore, na pevnicama, na galerijama, orgulje kao zubi nekakve hrišćanske nemani zveče metalnim, ledenim sjajem...

Okolo su gorele kuće, a ljudi bežali pred ognjem. Bio je rat. Sa crkvenog tornja zvana su ječala, ali njih niko nije čuo. Gomile unakaženih leševa na pločniku, pred crkvenom portom, nisu mogle da čuju to zvono ni bombe što padaju na sve strane. Ovaj grad je bio osuđen na propast. Neumitnu propast. I ljudi. Neko me je ostavio tu, sakrio, šta li, u crkvi, pod stepeništem za galeriju. Taj neko

nije više dolazio po mene. Nikada više nije došao da me uzme. Nikada se niko više nije javio da pita za Samuela. Teča Maksim mi je samo jednom, davno, kazao da su verovatno moji roditelji ubijeni u nekom koncentracionom logoru. Njegova verzija je tekla dalje ovako: da bi mene spasli roditelji su me ostavili kod nekih svojih poznanika, prijatelja, koji, naravno, nisu bili Jevreji. Kasnije su me ti »prijatelji«, verovatno plašeci se posledica, odneli u crkvu i sakrili. Taj koji me je doneo, verovatno je pri izlasku iz crkve poginuo u bombardovanju, i više se niko nije javljao.

Bio sam u povelju i ništa nisam znao. Šta se to zbiva? Ni kameni svetac sa oltara u poprečnoj lađi isto tako ništa nije znao. Šta se to zbiva? On je jednako držao kuglu sa krstom. I smešio se. Posle je veliki vitraj izleteo iz svog okvira i odrubio mu glavu. A ruke su još uvek držale nežno, skrušeno, kuglu ove male, jadne planelete. Sa krstom. Bio sam u povelju, sa pismom sakrivenim u peleenama. U njemu je samo pisalo moje ime Samuel Nahman. Dugo sam ležao podno stepeništa, u prašini, u staklu slupanog vitraja i velikog kristalnog lusteru. Glava sveca, odrubljena i sa smeškom, ležala je slupanog nosa pokraj mene. U kratkotrajnom zatišju ljudi su dolazili sa nosilima. Napraviše bolnicu od crkve. Čuli su dečji plač pod stepeništem. Posle su me odneli...

— Končeto al arija libera — uzdahnu Magdalena Gombak i prekrsti se. — Naš grad treba da se ponosi. Ovakva zvona, bože! Čuješ li me ti, Samuele? Ta, čuješ li me, za ime boga? — čujem daleko negde njen glas.

— Otišli smo u dom ratne siročadi — nastavi Magdalena uz astmatično krkljanje. — Bio je divan prolećni dan. Prvi meseci posle rata. Čopor dečurlije trčao je za jednom krpenom loptom. Želela sam da usvojimo devojčicu, ali Maksim je ugledao jednog mališana sa kudravom kosom i očima boje kupina. Pokazao je prstom i ushićeno rekao: »Magdalena, uzećemo njega. Baš njega. Nikog drugog«. Popustila sam. Eto, tako si došao k nama.

— Kao da je juče bilo — kazao sam. — Kada smo polazili, seli smo u fijaker. Ja sam još uvek držao u rukama onu krpenu loptu. Deca su stajala kraj ograde od žice. Dugo su gledala za nama. I ja za njima. Zapamtio sam te njihove oči. Mnogo je bilo tih očiju, ali sve su bile jednake, tužne. Velike i gladne. Poslednji put sam ih video. Beo konj kaskao je tihim ulicama. Odjek kopita lomio se o zidove srušenih kuća. Kada smo se udaljili od doma, oteli ste mi iz ruku moju krpenu loptu. Bacili ste je u ruševine. Hteo sam da skočim, da otrčim tamo. Ali, osetio sam bol. Ošamarili ste me. Govorili ste: »Ne plači, mali. Kupićemo ti novu, gumenu loptu. Ne plači, mali divljače. Sa krpenim loptama više se nećeš igrati. Otmena deca igraju se finim, gumenim loptama«. Teča Maksim je ćutao. Onda vam je nešto rekao, nisam razumeo šta. Vi ste ga munuli u rebra. »Basta!« — rekli ste besno. »Basta! Azino maledeta umba!« A teča Maksim me je gladio po kosi. Bio je dobar. Rekao je da će mi kupiti takvu loptu — koju kad tresneš o zemlju, ode čak do zvezda.

Onda su počele da prolaze godine, tetka Magdalena. Ja sam čekao i sanjao o jednoj takvoj lopti, običnoj, gumenoj, koju je i ono svako poslednje dete sa ulice imalo. Ali nje nije bilo. Ni moje krpene nigde nije bilo. Znam. Ostala je tamo negde u ruševinama. Kasnije sam spoznao da sam i ja, zajedno s njom, ostao tamo negde, u ruševinama.

Beskrajno duge godine života u kući tetka-Magdalene Gombak. Detinjstvo lišeno roditeljske nežnosti i ljubavi. Prepuno kazni. Klečanje satima u uglu sobe zbog »ukradene« jedne kocke šećera ili bombone. Klečao sam licem okrenut zidu. Posle bi me Magdalena Gombak oterala u krevet bez ručka ili večere. U salonu, za to vreme, bilo je veselo. Gosti »visokog roda« pili su najskuplja vina, čistili se svakojakim đakonijama. Napuderisane stare dame, blazirana lica penzionisanih generala, bivši fabrikanti pred totalnim bankrotstvom — čajanke do kasno popodne, večere na kojima su se čaše dizale u ime vere u boga, u ime nade u konačno spasenje od »crvenih što iz šume dođoše«. Srca i oči behu im okrenuta ka Zapadu.

U svome krevetu čekao sam naredni dan kada ću opet učiniti nešto »nedostojno« i kada će kazna biti još nemilosrdnija. Jer, trebalo je već odmah, u začetku, ubiti u meni đavola, »lopovsku strast i jevrejsku gramzivost«. Od malena me je trebalo izolovati iz sredine koja bi u meni mogla probuditi sve eventualne negativne osobine moje nasleđene krvi. »Pitaj boga čije je to dete« — govorila je Magdalena Gombak. Bilo je potrebno ubiti u meni sve ono što bi mirisalo na običnog, prostog čovečuljka, i primenom ovakvog načina odgoja stvoriti od mene časnog budućeg gospodina, dostojnog kuće banskosavetničke, visokog društva i njihove etikecije. Teča-Maksim je doduše pokušavao da se bori protiv takvog načina odgoja. Ali, bio je nemoćan. Tetka Magdalena Gombak bila je jača od njega.

Sećanja naviru. Kuljaju poput valova podivljale reke. Kroz zaglušujuć sum divlje vode, mučno, beskorisno, beznadežno, probija se Magdalenin glas. Ona je o nečem još govorila, ne znam o čemu. Nisam slušao. Sedeo sam nalakćen i gledao u njene ruke. Postajale su još tanje kada bi nemoćno pale u krilo.

Ona se zatim podiže. Zastala je na sredini sobe. Iz ugla sobe slika njene mladosti, kao ikona, pretvarala se u mit. Magdalena Gombak videla je tamo Bogorodicu, koja se usiljeno smeši toj oporog istini o njoj. Ona je osećala moju optužbu. Prigušeno je zajecala. Pitao sam se čemu sada sve to? Ništa ne može nastati od tih suza. Da li one treba da operu njene grehe pred priviđenjem Bogorodice? Posle toliko godina na tom licu škrtom za suze, gde su samo oholost, nemilosrdnost, samouverenost u svoju neprikosnovenu snagu nalazili svoje mesto, bilo je zadovoljstvo primetiti kako strah isteruje iz nje ponos, kao satanu u intenzivnom predosećanju bliske smrti.

— Surova je tvoja osveta, Samuele — grcala je ona u maramicu.

Ništa nisam rekao. Nisam želeo išta da kažem. A istini za volju, ničeg nije ni bilo u mojoj glavi, odjednom užasno praznoj, do samo neke jeke, podmuklog šuma daleke, hladne rečne vode, preko čijih matica vetar ludo odnosi nekamo duboki i teški crkveni zvon. . .

Pogledom sam trčkarao s jedne cipele na drugu. Kradom bih pogledao njene oči. Susreo bih se sa osmehom njenog portreta iz devojačkih dana. Bio je izduženog lica kao sa neke El Grekove slike. U inspektorskoj fotelji, uokviren teškim prašnjavim okvirom, kao da je okovan, mirno i pitomo sedeo je teča Maksim poput starog i dobrog salonskog psa. Na kraju bi se ceo krug opet završio na Magdaleni Gombak.

Spremala je doručak.

Nisam hteo da jedem. Na stolu je bio hleb koji sam kupio još pre pet dana. Bio je tvrd i crn. Bazdio je na gas, kao i obično. Rekao sam da nisam gladan. Ona ništa ne reče. Brzo sam navukao kaput i bez pozdrava izašao.

Uvek sam to voleo. Da jedan deo slobodnog vremena provedem na željezničkoj stanici.

Uvek je tako bilo. Tako su počinjala moja besciljna lutanja. Stajao sam na staničnom trgu prepušten samom sebi. Činilo mi se da jedino na mene motri ovaj veliki, crni, oguljeni, stanični sat, obešen ispred masivnog luka nad ulazom u stanicu, ispod koga, kao zalutale bube, žurno promicahu putnici, zimogrožljivi i naročito zainteresovani za vozove.

Prosuo se odjek piska voza. Kroz-gvozdenu ogradu video sam deo perona. Voz je upravo polazio. Poslednji vagon kao da je želeo da bude prvi u kompoziciji, projurio je užasno i nestao iza sumorne stanične zgrade, uplašen da ne zaostane.

Uvek je tako bilo. Odatle su i počinjala moja lutanja. Još u detinjstvu. Još tada taj dalekosežni pisak, to kloparanje gvožđa nagonilo me je sanjarijama — putujem i ja, veoma daleko putujemo moje vreme i ja. Naše putovanje nikada neće i ne sme imati kraja.

Nekoliko puta sam bio pobegao od kuće tetka-Magdalene Gombak. Ceo bogovetni dan potucao sam se peronima, čekaonicama. Uživao sam u staničnoj vrevi. Glad i umor nisam osećao. To što sam tu bio van svakog domašaja Magdaleninih tortura činilo me je zadovoljnim, srećnim, živim. Osim toga stanica je bila izvanredno bezbedno mesto. Znao sam da me tu neće tražiti nego će teča-Maksima slati da me traži po dečjim vrtićima, lunaparku, po robnim kućama, gde je zimi bilo toplo.

Veliki stanični sat na ulazu ispod koga sam stajao skrušeno kao pred božanstvom, onako sićušan, u odelu što je odgovaralo dečjoj modi iz desetih godina ovoga veka, pa se činilo da sam pobegao sa kakve stare, porodične fotografije, budio je u meni snove i divljenje. Promatrao bih netremice velike, crne kazaljke, ne znajući zapravo ništa o pravom pojmu vremena. Znao sam samo da sa jednim pređenim krugom kazaljke na satu ostaje za mnom nešto tegobno, da je s tim krugom u nepovrat otišao jedan deo onog bivstvovanja u

Magdaleninoj kući, da sam za svaki taj pređeni krug postao jači. Vrlo brzo, doći će vreme, Samuele, mislio sam, kada ćeš sa punom snagom sve to poslati u bestragiju. Doći će dan, da, veliki dan, Samuele, kada će tetka Magdalena Gombak onemoćati. E, onda ćeš ti, Samuele, stupiti na scenu!

Činilo mi se tada da vreme ispod tog sata brže prolazi, jer sasvim sam lepo mogao da vidim kako se svakoga trenutka skazaljka malo zatrese pri pokretu, prosto kao da se jedino meni obraća. Onda bih se progurao do perona. Tu je bilo mnogo satova. Veoma sam ih voleo. Išao bih od jednog do drugog. Dugo ispod svakog stajao. Bujlio u njihove kazaljke i brojke i došao do zaključka, ipak mora da postoji neko, neko pametan, neko pametniji, koji nikako ne dozvoljava da svi ovi satovi stanu. Jer u tom slučaju i svi bi vozovi stali, i ljudi bi svi stali, ništa se ne bi menjalo, ja bih ostao večito ovakav, i Magdalena Gombak nikada ne bi umrla.

Već su me i oči bile zabile od dugog gledanja, a vrat se ukočio. I sasvim sam zaboravio da me ljudi sa čuđenjem posmatraju, i nisam primetio da sam na peronu, odjednom, ostao skoro potpuno sam. I kada sam najzad spustio umorne oči, videh, na kraju perona, iz dima jedne manevarke, pojavljuje se iznenada Maksimova kontura. Stajao je između dva stuba sa štapom u ruci i žirado šešikom. Gledao me je. Iznad njegove glave oteгла se u beskraj linija staničnih satova. Pošao je prema meni vukući svoju drvenu nogu. Uplaših se i potrčah. Ali istog trenutka kada sam se osvrnuo i video kako teča Maksim nemoćno pokušava da potrči za mnom, i kako stravično i potresno lupa njegova drvena noga po betonu, osetih tugu. Sažalih se. Spustivši postićeno glavu, pođoh prema njemu — da me uhvati. Bio je moker od znoja. Nije se ljutio. Teča Maksim nikada nije umeo da se ljuti.

— Tražio sam te ceo dan. Dobro je što sam došao ovamo, zar ne? Ko bi se tome nadao... ti ovde? Bože, Bože, Samuele! — rekao je dišući ubrzano. Osmehnuo se široko uhativši me nežno za uvo. »Dečko, mali dečko. Nestaško. Vidi ti njega! Ugursuz. Bilo je dosta igranja, mislim. Idemo. Tetka je veoma zabrinuta.« Onda se malo sagnuo i reče mi na uvo: »Hej, Samuele! A šta da kažemo tetki? Biće gusto, bogami.«

Slegnuo sam ramenima, nesigurno, uplašeno. U njegovim dobroćudnim očima pokušavao sam da nađem spas.

— No, dobro, dobro, Samuele. Nešto ćemo već valjda do kuće izmisliti,« reče teča Maksim i namignu mi.

*

Penjem se stepenicama. Umorno promičem mimo oguljenih zidova prepunih svakojakih arabeski od vlage, dotrajale boje i trulog maltera što je padao na stepenište sam od sebe, ili čim bi se ta decenijama izjedena jednospratnica malo zatresla, kad bi ulicom prošao kakav automobil, ili kad bi vetrovi, zavijajući poput izglad-

nelih pasa, jurili uz stepenice, pa su tandrkala vrata od stana Efraima Isakovića i škripao razlupan prozor dole u suterenu.

Stadoh i gotovo plašljivo dotakoh zid rukama. Bio je tužan taj dodir. Godinama se penjem i silazim ovim stepeništem. Uvek sam promatrao kako na tim zidovima moja senka postaje povijenija. Tu je još uvek ostala senka mog detinjstva. Na stepeništu, na zidovima. A kako sam već onda voleo, spuštajući se, ili penjući se sâm, dok sam nosio kantu smeća u tesno, polumračno dvorište, ili naramak drva iz podruma, da u tim mrljama, u groteskama podklobučenog maltera vaskrsavam svoje sanjarije. One su se rađale u onoj smrdljivoj sobi, gore. U tom hladnom hodniku na tom tužnom stepeništu, mašta o jednom bekstvu daleko nekuda gde ću biti zauvek oslobođen svega, rušila bi se kao peščana kula pred pojavom tetka Magdalene Gombak. Naslonjena na gelender, nakostrešena i smrknuta, ta sovu-ljaga bi stajala gore na stepeništu i despotski mahala prutom. Njen pogled i prodoran glas odbijali su se svom žestinom od zida do zida. »Vuci se gore već jednom! Uštvo čifutska!« Sitnim, brzim koracima vraćao sam se gore i gotovo nestvaran, tih, sitan i do kostiju preplašen, promaknuo bih ispod fijuka vrbovog pruta.

Ona je posle dala da se celo stepenište okreći. Ali to nije moglo dugo da traje, jer vlaga je ipak činila svoje, a ja sam sa svoje strane, kad god bi mi se za to ukazala prilika, komadom drveta strugao boju i tako vaskrsavao svoj svet.

Dotakavši sada taj zid, povukoh prstima snažno, oštro. Kao da sam nožem zagrebao. Nokti su ostavljali za sobom trag grča i besa. I odjednom kao sneg, prljavi sneg, malter se osu po stepeništu. Gledao sam niz stepenice. Hladan vetar uz potmulji fijuk sve to odnese dole i pomamno isisa kroz pukotinu na vratima. Sve iščeznu u tami ulice, da se nikada više ne vrati.

— Pljunite, prijatelju, Samuele! — trže me glas Efraima Isakovića.

— Prestanite već jednom s tim pljuvanjem, zaboga Efraime Isakoviću. Šta radite u ovo doba noći tu na stepeništu? Idite da spavate.

— Prijatelju moj, Samuele — mrmljao je penjući se k meni. — Evo, uzmite odavde malo vode. Jehova će vašu molitvu uslišiti. Pljunite na to mesto prokletstva!

— Idite na spavanje, Efraime Isakoviću. I kažem vam, neću da pljunem!

— Neću ovde da završim. Neću, neću! — viče on i umorno silazi. Onda tresnu lonac o stepenice. Lonac se otkotrlja sve do ulaznih vrata. Efraim Isakovič je tužno gledao u svoj plavi lonac.

— Brate, Samuele, gde je moj park? Neću ovde da završim. Neću!

U sobi je gorelo svetlo. Oči Magdalene Gombak bile su otvorene, ukočene. Učini mi se da gleda pravo u mene.

Stajao sam na pragu sasvim miran.

Taj beživotni pogled poput staklenih očiju neke preparirane praistorijske ptice, prolazio je zapravo mimo mene i svih stvari, pored fotografije teča Maksima na malom stolu kraj vrata. Još uvek taj pogled traži sebi utočište, utehu, u prašini koja je još jedino mogla da postoji ovde poput bednih ostataka i pravog smisla njene zlatne prošlosti.

Telom mi prostruji hladnoća kada mi se učini da njene mrtve oči skliznuše ustranu, zadržavši se na drvenoj nozi teča-Maksima, što je sablasno virila iza ormana. Nije mi bilo jasno odakle ta drvena noga tu da se nađe, kad ju je ona, odmah po njegovoj smrti, stavila u orman i nikada je nije više vadila, iako je jednom prilikom napomenula, da je šteta da ta tako fino izrađena proteza bambadava leži tu, a sigurno bi nekome mogla još biti od koristi. . .

Noge mi otežaše i mahinalno pogledah u njih. Naježih se. Nisam mogao da se pomaknem s mesta. Jedino sam nekako uspeo da skrenem pogled na onu veliku sliku teča-Maksima. On se smešio. Bio je to onaj isti smešak sa željezničke stanice. Pitom, samo njemu svojstven smešak. I opet čujem. Po betonu lupa njegova drvena noga. On nemoćno pokušava da potrči za mnom. Užasno lupa drvena noga po betonu perona. Taj odjek biva sve jači, i jači, nadjačava pisak vozova, manevrisanje vagona, glas spikerke. . .

Sada viri iza ormana. Kao da mi se sada sveti za sva ona lutanja, dok me je tražio svuda po gradu.

Prisutnost smrti učinila je da sve stvari u sobi dobiju još žalosniji izgled. Da postanu još odvratnije. Ništavne. Iako je ona tu sedela mrtva kraj prozora, u otrcanoj plišanoj fotelji, te stvari, kao spakovane da s njom krenu na večno putešestvije, odražavale su svoju ravnodušnost. A možda, na kraju svega, i pakosno zadovoljstvo? Godinama već, bože mili, crvi ih žderu, a ona se tako indiferentno odnosila prema njima od Maksimove smrti. Zaboravila je Magdalena Gombak ono doba kada je njima kitila svoje salone. Zaboravila je ona vremena kada je tukla svoje sluškinje ako nisu dobro obrisale prašinu, a mene kažnjavala klečanjem i batinanjem kada bih slučajno dotakao prstom polituru. Kočoperila se svojim »meblom« pred generalicama, baronesama, koje su joj se divile, ne štedeći lakonske, blazirane osmehe, njenom »prefinjenom umetničkom duhu«.

Umesto snega, padala je kiša, hladna, britka. Tupo je tupkala o prozorska okna. Kapi se slivahu niz staklo. Pronašle su nekakvu pukotinu ispod prozora. I čujem, kiša se sliva i kaplje na pod. Na podu je bila čitava lokva koja se širila ka novinama razbacanim oko fotelje. Najzad, dobih snagu. Pokrenuh se. Odoh do prozora. Zgazih jednu staru novinu. Pogledah. Na naslovnoj strani krupnim slovima je pisalo: Nemačke trupe jučer prešle granicu Sovjetskog Saveza. Nogom besno gurnuh novine na lokvu i one žedno upiše svu vodu.

Mlitavo, skrhano, visile su njene tanke ruke. Srebrni lornjon zaljulja se bespomoćno o kažiprst, što se poput kandže svinuo žut, ukočen.

Zelenkasta svetlost stojeće lampe sa kićankama padala je na njeno lice. Činilo se da će svakoga trenutka načiniti kakvu grimasu, i da će onda podignuti ruku, da mi uz pucketanje zakrećenih zglobova, prstom uperenim u mene, prokaže strašnu, okrutnu kletvu.

Sa kreveta uzeh prekrivač i bacih ga preko nje.

*

Mesec dana pre Maksimove smrti, prisetih se odjednom, po celom stanu počele su da padaju slike sa zidova, a jedno veliko ogledalo iz predsoblja srušilo se uz zaglušnu lomnjavu stakla. Na stepeništu se bila pojavila velika pukotina na zidu. Efraim Isakovič je vikao: »To je božija kazna! Đavo po svoje dolazi! Kažem ja da je ova kuća prokleta!«

Ta pukotina na zidu stepeništa mene je pak veoma obradovala. Zavoleh je. Moja mašta bi time obogaćena. Pauci su tu pleli svoje mreže. Ja sam hvatao muve po hodniku i bacao ih u mrežu. Uživao sam u njihovom bespomoćnom zujanju.

Svaka muva bačena u mrežu predstavljala je Magdalenu Gombak.

Ona je tumačila da to padanje slika i pojava pukotine na zidu stepeništa ne sluti na dobro. To znači smrt u kući. Jednom je tako bilo i u njenoj kući, davno, pa su posle toga svi pomrli, i majka, i otac, i njene dve sestre. Takvom sujevernom kazivanju teča-Maksim se energično protivio. Govorio je da je te godine uopšte bilo veoma mnogo smrtnosti u mnogim porodicama, jer je te godine harala španska groznica, a ovo sada nije nikakav božji znak, već zemljotres. O tome je javio i radio.

Ali Magdalena Gombak se tada razbesnela. Nije volela da joj iko soli pamet. »Budalo!« — vikala je. »Azirio! Porko! Neko će umreti! Videćeš!«

Ja sam se tada okuražio da primetim da bi se onda moglo desiti da ona umre. To ona, naravno, nije mogla da izdrži. Tako nešto! Iz sve snage me je tresnula po glavi. Nedelju dana sam nosio modricu na čelu i ogrebotinu na obrazu od njene zlatne narukvice. »Ti ćeš krepiti, pseto jedno čifutsko! Ti, nezahvalniče jedan. Što te onda nije bomba ubila u crkvi dok si se pod onim stubama kao crv uvijao! On meni tako nešto da kaže! Kako se usuđuješ?!«

Teča-Maksim me je tada prvi put uzeo otvoreno u zaštitu. No i on je, jadnik, dobio jedan veliki i teški album u glavu.

Stajala je zelena od jeda, nakostrešene kose, svemoćna, režeći kao pobesnili pas. Stajala je Magdalena Gombak baš na ovom istom mestu gde sada tako bedno, mizerno sedi pokrivena preko glave, ukočena.

Mesec dana posle toga, bio je mart, tek je svitalo, teča-Maksim je pustio tri krika, grozna krika i — umro.

Posle njegove smrti naredila mi je da sve slike i ogledala dobro učvrstim velikim klinovima. A onu pukotinu na stepeništu dala je da se začepi.

Kako su godine promicale i kako je sve više popuštala, počela je da tumači da i pucketanje nameštaja ima zlo značenje. »To Maksim u njima šeta. To Maksim po mene dolazi«.

Taj prašnjavi nameštaj, na kome su se sasvim lepo mogle videti rupice od crvotočine, ispunjavao me je težinom.

Stara ima ovde negde sakriveno zlato, pomislih. Nju treba što pre zakopati. Zlato što pre pronaći. Prodati ga. Nameštaj spaliti. Bože, kako će ova ogromna kaljeva peć, visoka kao katedrala, huktati! Prvi put posle toliko godina, ovde, u ovoj sobi, biće toplo!

Sa zlatom treba učiniti nešto pametno. Uostalom, ma šta da uradim s njim, biće pametno. Najzad, divno je otputovati negde daleko i pokušati da se sve ovo zaboravi. Samuele, treba negde što dalje pobeći i svega se osloboditi!

Još jedan kovčeg nosili smo niz ove stepenice. Dole, na ulici, pred širom otvorenom kapijom, čekala su kola pogrebnog zavoda. Šofer je huktao u ruke i požurivao svoje ljude:

— Požurite momci, bogamu! Imamo još mušterija!

— Najtužnije, najtragičnije mesto ovoga sveta — reče Efraim Isakovič. — Trulimo, brate Samuele, kao ovo stepenište. Prokleta! Kola odoše niz ulicu. Ja odahnuh.

— Efraime Isakoviču — rekoh — ima li kod vas još votke? One stare i dobre, ruske votke!?